

الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ

سرشناسه:	آقائی، محمدرضا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	انسان‌شناسی فرهنگی « با رویکرد تبلیغ بین‌الملل » / محمدرضا آقائی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۷۱۶-۴
فروست اصلی:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ؛ آ ۱۳۹۳/۳۶۷/۱۱۲
فروست فرعی:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ ۱۲۶.
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
موضوع:	انسان‌شناسی.
موضوع:	فرهنگ.
یادداشت:	چاپ دوم ۱۳۹۳ (فیبیا).
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی کنگره:	۱۳۹۳ الف ۸ / ۲۵ GN
رده بندی دیویی:	۳۰۱/۰۱
شماره کتابشناسی ملی:	۳۲۳۱۳۷۲

انسان شناسی فرهنگی بارویکرد تبلیغ بین الملل

محمد رضا آقائی

پژوهشگاه بین المللی
المصطفی (ص)

انسان‌شناسی فرهنگی با رویکرد تبلیغ بین‌الملل

مؤلف: محمدرضا آقائی

چاپ دوم: ۱۳۹۳ ش / ۱۴۳۶ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: کوثر ● قیمت: ۱۴۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹

● قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: عباس ثقفی
- معاونت تولید: روح‌الله سلمانی
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- آماده‌سازی: محمدباقر شکری
- صفحه‌آرایی: سید محسن عمادی‌مجد
- ویراستاری: اسدالله عبداللهی
- نمونه‌خوانی: جواد حاج‌حسینی

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت چهره‌های متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای محمدرضا آقائی مؤلف کتاب انسان‌شناسی فرهنگی «با رویکرد تبلیغ بین‌الملل» و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حقیقت مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است.

داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از هنرنمایی مؤمنان، مجاهدان و عالمانی است که با تمسک و پای‌بندی به حقیقت بی‌متها، در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند و در این میان، چه درخشندگی چشم‌نوازی در اسلام عزیز است که علم را، به ذات خود، شرافت‌مند و فخیم دانسته و از باب تا محراب کائنات را سراسر علم و عالم و معلوم می‌نمایاند و در مکتب آن، جز اولو‌العلم و راسخان در مسیر طلب دانش، کسی را توان دست‌یابی به گنجینه‌های حکمت نیست.

علم برخاسته از وجدان پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم به فرد کمال انسانی، عظمت روحی و رشد معنوی می‌بخشد و فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم جامعه را سمت و سوی سعادت‌مندانه بخشیده و آن را به جامعه‌ای متمدن و پیشرو متحول می‌کند. بی‌توجهی و یا کوتاه فکری است اگر فرد و جامعه‌ای به دنبال عزت، استقلال، هویت، امنیت، سعادت

و سربلندی مادی و معنوی باشند اما آن را در صراطی غیر از حقیقت‌طلبی، علم‌اندوزی و حکمت‌مداری الهی طلب نمایند.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران که داعیه جهانی‌سازی کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را داشته و فروپاشی و افول تمدن‌های پویشالی غرب و شرق را به نظاره نشسته است، با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مرفی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه نمود که امید و نشاط را نه تنها در شیعیان و مسلمانان، بلکه در دل تمامی آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان زنده ساخت.

در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب^(مدظله) با عزمی مصمم و با تمامی توان، همچون پیر و مراد خود خمینی کبیر^(رحمته)، در صحنه حاضر شده و با تأکید بر اهمیت و فوریت این حرکت فراگیر و بی‌وقفه، همه توانمندی‌ها و اراده‌ها را جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا راهبری و رصد می‌کنند.

جامعه المصطفی^(ص) العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی^(ص) و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت^(ع) جامه تحقق می‌پوشاند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی^(ص) نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی^(ص) است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر، متناسب

با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های جدید فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و تکالیف خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای محمدرضا آقائی برای دوره کارشناسی ارشد رشته تبلیغ و ارتباطات و اهداف و برنامه‌های تبلیغی در حوزه بین‌الملل تهیه و تدوین شده است، در چارچوب همین اهداف و برنامه‌های پژوهشگاه و مبتنی بر نیازسنجی‌های صورت گرفته، تدوین و برای استفاده خوانندگان محترم تقدیم شده است.

در پایان لازم است ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از کلیه دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، بویژه همکاران محترم مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و انتشار آن نقش داشته‌اند، قدردانی و تشکر نماییم و از خداوند متعال برای ایشان و همه خادمان عرصه تبلیغ و نشر مفاهیم و معارف دینی، آرزوی بهروزی، موفقیت و سعادت نماییم.

با احترام

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

پیشگفتار ۱۹

مقدمه ۲۳

بخش اول: رهیافت مفهومی و روش شناختی

۱. جایگاه انسان‌شناسی در مطالعات علمی ۳۱

قلمرو و مطالعات انسان‌شناسی ۳۳

الف) انسان‌شناسی زیستی ۳۴

ب) باستان‌شناسی ۳۵

ج) انسان‌شناسی زبان‌شناختی ۳۶

د) انسان‌شناسی فرهنگی ۳۷

الف) قلمرو انسان‌شناسی فرهنگی ۳۸

ب) تعریف پیشنهادی انسان‌شناسی فرهنگی ۴۰

ج) انسان‌شناسی و مفاهیم همسو ۴۰

۲. روش تحقیق در انسان‌شناسی فرهنگی ۴۳

گستره مسئله تحقیق ۴۴

تحقیقات فردی و گروهی ۴۴

روش‌ها و منابع داده‌ها ۴۵

الف) مشاهده مشارکتی ۴۵

- ب) مصاحبه ۴۷
- ج) مردم‌نگاری ۴۷
- د) تهیه جدول ثبت داده‌ها ۴۹
- ه) مراجعه به سایر منابع مفید ۴۹
- نسبت تحقیقات انسان‌شناسی فرهنگی و تبلیغ ۵۰
- الف) مفهوم تبلیغ ۵۲
- ب) رابطه انسان‌شناسی و تبلیغ ۵۳
- ج) فواید و کارکردهای تحقیق در تبلیغ ۵۵
- د) ضرورت تغییر در روش سنتی تحقیق ۵۷

بخش دوم: مکاتب و نظریه‌ها در انسان‌شناسی فرهنگی

۳. انسان‌شناسی فرهنگی تاریخچه و نظریه‌های کلاسیک آن ۶۳
- اندیشه انسان‌شناسی در ادیان ۶۴
- اندیشه انسان‌شناسی در قرون وسطا ۶۷
- الف) تمدن اسلامی ۶۷
- ب) قرون وسطای اروپا ۷۱
- رابطه انسان‌شناسی و استعمار ۷۳
- مکاتب و نظریه‌های قرن نوزدهم ۷۶
- الف) مکتب تکاملی ۷۶
- ب) مکتب اشاعه‌گری ۷۹
- ج) مکتب کارکردگرایی ۷۹
- د) مکتب ساخت‌گرایی ۸۰
۴. نظریه‌های فرهنگی معاصر ۸۵
- محیط‌شناسی فرهنگی (Cultural Ecology) ۸۶
- ماتریالیسم فرهنگی (Cultural Materialism) ۸۹
- انسان‌شناسی فمینیستی ۹۲
- انسان‌شناسی شناختی ۹۶
- نقد کلی نظریه‌ها ۹۸

بخش سوم: حوزه‌های مطالعاتی در انسان‌شناسی فرهنگی

۵. نهاد دین..... ۱۰۳
- نظام باورها و عقاید دینی..... ۱۰۴
- مفهوم دین..... ۱۰۶
- دین و رابطه آن با هنجارها..... ۱۰۸
- آسیب‌شناسی فرهنگ دینی..... ۱۱۳
- الف) آسیب‌های مبنایی..... ۱۱۴
- ب) آسیب‌های روبنایی..... ۱۱۵
۶. نهاد خانواده..... ۱۲۱
- خانواده نهادی اجتماعی..... ۱۲۲
- نگاه تطبیقی به خانواده در انسان‌شناسی و منابع اسلامی..... ۱۲۴
- الف) الگوهای خانواده..... ۱۲۴
- یکم. قواعد همسرگزینی..... ۱۲۵
- محرمیت..... ۱۲۵
- درون‌همسری..... ۱۲۶
- دوم. سرپرست خانواده..... ۱۲۸
- ب) کارکردهای خانواده..... ۱۲۹
- یکم. تأمین نیازهای جنسی..... ۱۳۰
- دوم. تداوم نسل و کنترل آن..... ۱۳۱
- سوم. اقتصاد خانواده..... ۱۳۲
- ج) آداب ازدواج..... ۱۳۲
- نمونه گزارش انسان‌شناسی..... ۱۳۳
۷. نهادهای حقوقی، سیاسی و اقتصادی..... ۱۴۱
- نظام سیاسی..... ۱۴۱
- الف) حاکمیت سیاسی..... ۱۴۲
- ب) انواع نظام‌های سیاسی..... ۱۴۳
- یکم. دسته..... ۱۴۳

۱۴۳	دوم. قبیله
۱۴۴	سوم. سرکردگی
۱۴۵	چهارم. دولت
۱۴۶	سیستم حقوقی
۱۴۶	۱. اقسام حقوق
۱۴۸	۲. منابع حقوق
۱۴۹	۳. کارکردهای قانون و مجازات
۱۵۱	نظام اقتصادی
۱۵۳	برخی نمونه‌های انسان‌شناسی اقتصادی
۱۵۳	الف) تقسیم کار بر اساس سن و جنس
۱۵۶	ب) مبادله اقتصادی
۱۵۶	یکم. بتلاچ
۱۵۶	دوم. حلقه کولا
۱۵۷	سوم. بازارهای هفتگی در ایران
۱۵۷	ج) شیوه‌های توزیع کالا

بخش چهارم: فرهنگ و ویژگی‌های آن

۱۶۳	۸. مفهوم‌شناسی فرهنگ
۱۶۴	تعاریف فرهنگ
۱۶۵	تقسیم‌بندی کلاکهان از تعاریف فرهنگ
۱۶۵	الف) تعاریف وصف‌گرایانه (Descriptive)
۱۶۷	ب) تعاریف تاریخی (Historic)
۱۶۷	ج) تعاریف هنجاری (Normative)
۱۶۸	د) تعاریف روان‌شناسانه (Phycological)
۱۶۸	ه) تعاریف ساختاری (Structural)
۱۶۹	و) تعاریف تکوینی (Genetical)
۱۷۰	نسبت فرهنگ و تمدن
۱۷۱	مؤلفه‌های تمدن

۱۷۲ تاریخ فرهنگ
۱۷۵ ۹. ویژگی های فرهنگ
۱۷۵ اکتسابی بودن فرهنگ
۱۸۰ الف) فرهنگ و جریان های زیستی
۱۸۳ ب) اکتسابی بودن فرهنگ و تبلیغ
۱۸۴ به هم آمیختگی فرهنگ
۱۹۰ تغییرپذیری فرهنگ
۱۹۱ اصول اشاعه فرهنگی
۱۹۹ ۱۰. نسبت فرهنگ و جامعه (۱)
۱۹۹ قوم مداری (ethnocentrism)
۲۰۲ آثار منفی قوم مداری
۲۰۴ نسبییت فرهنگی (Cultural Relativity)
۲۰۷ آثار مثبت نسبییت فرهنگی
۲۰۷ ضربه فرهنگ
۲۱۰ الف) علایم ضربه فرهنگ
۲۱۲ ب) مراحل رخداد ضربه فرهنگ
۲۱۳ ج) راه های مقابله با ضربه فرهنگ
۲۱۹ ۱۱. نسبت فرهنگ و جامعه (۲)
۲۱۹ رابطه ارزش و فرهنگ
۲۲۲ تبلیغ و تفاوت فرهنگ ها
۲۲۳ مقایسه برخی ارزش های فرهنگی در جهان
۲۲۴ ۱. فردگرایی
۲۲۶ ۲. وقت شناسی
۲۲۷ ۳. تلاش و کوشش
۲۲۸ ۴. نظارت بر طبیعت
۲۲۹ ۵. جوان گرایی
۲۳۱ ۶. رقابت گرایی

۲۳۲ ۷. برابری نسبی زنان

بخش پنجم: ارتباطات میان‌فرهنگی

۲۳۹ ۱۲. ارتباط کلامی (۱)

۲۴۰ چيستی زبان

۲۴۱ زبان و زمینه‌های اجتماعی

۲۴۷ مهارت زبانی در گستره تبلیغ

۲۵۶ زبان قاره‌ها در پایان قرن بیستم

۲۵۶ ۱. قاره آسیا

۲۵۷ ۲. قاره اقیانوسیه

۲۵۷ ۳. قاره آفریقا

۲۵۸ ۴. آمریکای شمالی

۲۵۸ ۵. آمریکای لاتین و مجمع‌الجزایر آنتیل

۲۵۹ ۶. قاره اروپا

۲۵۹ زبان‌های رسمی دنیا

۲۶۳ ۱۳. ارتباط کلامی (۲)

۲۶۴ تأثیر فرهنگ بر زبان

۲۶۴ تأثیر زبان بر فرهنگ

۲۶۸ ارتباط واقعی و مجازی

۲۷۳ گونه‌های غیر رسمی ارتباط زبانی

۲۷۳ الف) زبان عامیانه

۲۷۴ ب) سخن نیکو

۲۷۵ ج) ضرب‌المثل

۲۷۷ یکم. نمونه مثل‌های قرآنی

۲۷۷ دوم. نمونه مثل‌های نهج‌البلاغه

۲۷۹ د) درگیری زبانی

۲۸۰ برخی فواید دیگر فراگیری زبان دوم

۲۸۵ ۱۴. ارتباط غیر کلامی